

KNV v Prešove

Na severnej strane historického jadra Prešova po II. svetovej vojne postupne vznikalo administratívno-správne centrum. Príbeh námestia sa začal v roku 1948 stavbou budovy určenej vtedajšiemu Krajskému národnému výboru (KNV) v Prešove.

Táto stavba akoby už od čias svojho vzniku unikala pozornosti odbornej verejnosti. Jej projekt bol jednou z prvých zakázok Stavoprojektu Prešov. Na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov minulého storočia bol aj v tvorbe architektov na Slovensku hlboko zakódovaný funkcionalizmus, taký príznačný pre českú medzivojnovú avantgardu.

Aj na východnom Slovensku boli v tom období výrazné stopy tvorby pražskej fakulty architektúry. Do prešovského Stavoprojektu prišli mladí českí architekti, ale aj Slováci, ktorí skončili štúdium v Prahe.

Založenie námestia

Atmosféra doby, v ktorej už bolo cítiť zatiaľ ešte len ľahký závan sovietskych vzorov, určite ovplyvnila návrh stavby. O priestorovom riešení však naplno rozhodli autori návrhu stavby – Čech František Hanyk a východniar

Stavba pre verejnú správu

Od svojho zrodu bola budova sídlom rôznych úradov a inštitúcií. Menili sa vlastníci budovy aj moci. Pôvodná idea dispozičného riešenia však nebola nikdy zmenená. Monumentálnym schodiskom sa vstupuje do vestibulu. Symetria budovy sa začína v tvarovaní obojstranného dvojramenného schodiska, pokračuje v pôdoryse s dvojicou bočných schodísk. Na prvom poschodí je veľká zasadačia miestnosť na pléna a malá zasadačka, na ktorú nadväzuje trakt vrcholového predstaviteľa inštitúcie. Z vestibulov na každom podlaží sú prístupné dve dvojice výťahov a diskretné situované bloky hygienických zariadení. Chodby sú primerane nadimenzované, poskytujú možnosť pohodlného pohybu návštevníkov. Kancelárie boli navrhnuté v module 540 cm, čo umožnilo vytvoriť tri pracovné miesta po 180 cm a variabilne upraviť veľkosť a počet kancelárií. Na prízemí

Budova je svedectvom o hodnotnej architektúre z obdobia 50. rokov.

Oto Borodáč. Nedržali sa regulačného plánu mesta z roku 1947, ktorý predpokladal aditívne pokračovanie siete ulíc okolo historického jadra, ale rozhodli touto stavbou o založení námestia.

Urbanistická situácia z obdobia projektovania sa nezachovala v nijakom archíve. O úmysloch autorov môže niečo povedať neskorší územný plán mesta z roku 1956. V tomto pláne je naznačená koncepcia parku s dominantou budovou KNV s plánovanými stavbami kultúrneho domu a strednej školy. To už budova KNV slúžila verejnosti päť rokov. Koncept námestia vyznieval sympaticky, boli v ňom ale podcenené dopravné aspekty. V neskorších rokoch sa námestie postupnou výstavbou hotela a administratívnej budovy sformovalo do veľkého priestoru, ktorým, žiaľ, prechádza intenzívna doprava. Východná časť tohto priestoru má parkovú úpravu s monumentálne poňatou fontánou.

bola navrhnutá aj závodná jedáleň s vlastnou kuchyňou a bufetom. V suteréne je kotoľňa, pomocné skladovacie priestory a úkryt civilnej ochrany. Tri posledné podlažia budovy sú symetricky uskočené.

Bez ideologického vplyvu

Určité znaky začínajúcej sovery môžeme identifikovať pri pohľade na budovu zvonku. Symetrická kompozícia budovy akcentuje hlavný vstup s vysunutou hmotou zasadačky. Vertikálne zdôraznená stredná časť osempodlažnej budovy je ukončená stĺpovým portikom a stožiarom, ktorý niesol päťcipovú hviezdu. Takéto ukončenie budovy pripomína pohľad na bratislavský obelisk na Slavíne. Návrh budovy v Prešove vznikol oveľa skôr, dá sa teda predpokladať len spoločný inšpiračný zdroj. Vtedy asi bolo módou alebo povinnosťou (?) inšpirovať sa sovietskymi vzormi. Možno aj Admiraliťou v Petrohrade, paradoxne, stavbou z čias cárskeho Ruska.

OTO BORODÁČ (1921 – 2001)

Autor veľkého počtu bytových a občianskych stavieb na východnom Slovensku, medzi ktoré patria detský domov a škola pre sluchovo postihnutých v Prešove. Po celý čas pracoval v Stavoprojekte Prešov ako hlavný projektant a vedúci ateliéru.

FRANTIŠEK HANYK

Český architekt, ktorý v Prešove pôsobil v rokoch 1948 – 1953 ako vedúci ateliéru v Stavoprojekte, je autorom hotela Dukla v Prešove.

Vzhľadom na to, že budova KNV v Prešove vznikala už v rokoch 1948 – 1849, nemá ešte znaky násilného ozdobovania fasád. Jedinou ozdobou bola päťcipová hviezda. Jedna veľká bola na samom vrcholci a dvadsaťštyri malých hviezdčiek na oceľovom zábradlí pred francúzskymi oknami na prízemí. Na dobových výkresoch asi pôsobili oslnivo, ale dnes si ich takmer nikto nevšimne. Stavba zatiaľ výborne odoláva času. Iste aj vďaka perfektne realizovaným detailom zo spišského travertínu na fasáde a remeselnej dokonalosti vo vnútorných priestoroch.

Remeselná zručnosť

V regionálnych pomeroch táto stavba predstavovala kontinuitu remeselných zručností, ktoré sa pestovali na prešovských stavbách zo štyridsiatych rokov minulého storočia, napríklad pošta od architekta Strapca alebo Justičný palác, na ktorom sa autorsky údajne podieľal aj profesor Emil Belluš – ten sa však k tomu nehlásil. Možno aj tieto budovy svojou noblesou pomohli miestnym architektom k triezvemu návrhu stavby KNV.

Pri hodnotení tejto prešovskej stavby sa vynára otázka: Čo spôsobilo, že sa v období tzv. socialistického realizmu do architektonickej tvorby dostávali okrem sovietskych vzorov aj detaily z prvkov ľudovej architektúry? Tým sa projekt tejto stavby na rozdiel od iných z tohto obdobia úspešne vyhol.

Budova KNV v Prešove je svedectvom o hodnotnej architektúre z obdobia päťdesiatych rokov. Je to monumentálna verejná stavba, ktorá má striedmy výraz a vyváženú symetrickú kompozíciu hmoty. Zjavom a celkovým pôsobením v priestore diskretné zdôrazňuje svoju dominantnosť. Pozorný návštevník však môže vnímať vnútri stavby jej harmonické prostredie, ktorého koncept má dôstojnú úroveň. S odstupom času a pri úcte ku kultúrnej kontinuite si túto stavbu môže s čistým svedomím vážiť odborná aj široká verejnosť. <

Architektúra sorely

„Vítazný február“ v roku 1948 priniesol politické a spoločenské zmeny, ktorých dôsledkom bol aj vznik socialistického projektového sektoru, zoštátnenie architektonickej tvorby, požiadavky uplatňovania marxizmu-leninizmu v umeleckej tvorbe a preberanie sovietskych vzorov. Plne sa začala sorela (socialistický realizmus) uplatňovať až po roku 1950, lebo v architektúre jednoznačné deliace čiary neexistujú. Obdobie sorely ukončil známy zjazd stavbárov v júni 1956 v Moskve a vystúpenie N. S. Chruščova, v ktorom bolo odmietnuté všetko, čo sorela reprezentovala. Čo toto krátke obdobie v slovenskej architektúre zanechalo? Napriek rečiam o marxistickej vede v architektonickej tvorbe nemáme na Slovensku ani varšavský Palác vedy a kultúry, ani pražský hotel International, ani ostravské sídlisko Poruba. Sorela zanechala na Sloven-

Sorela zanechala diela, ktorých kvalita je nespochybniteľná.

sku skôr diela, ktorých architektonická kvalita je nespochybniteľná, a preto považujeme za dôležité ich pripomenúť. Sú to diela architektov vychovaných funkcionalistickými profesormi, ktorých vzorom boli zásady Modern Movement a ktorí napriek politickému tlaku uplatňovali vo svojej tvorbe zásady modernej architektúry. Ide napríklad o Výskumný ústav zväčškový a starú Chemickú fakultu SVŠT v Bratislave, obytné domy v Komárne, hydrocentrálu v Novom Meste nad Váhom, mnohé administratívne a školské budovy či pamätník na Slavine s jeho striedmym výrazom skôr

škandinávského ako sovietskeho klasicizmu. S odstupom viac ako pol storočia sa treba vážne zamýšľať nad pamiatkovou ochranou niektorých diel sorely, pretože sú neoddeliteľnou súčasťou nášho architektonického a kultúrneho dedičstva. <

PROF. ŠTEFAN ŠLACHTA, CSC.

Autor je členom redakčnej rady časopisu ASB, v rokoch 2007 až 2011 bol hlavným architektom mesta Bratislava.

